

ATATÜRK KÜLTÜR, DİL VE TARİH YÜKSEK KURUMU
ATATÜRK KÜLTÜR MERKEZİ

ERDEM

ATATÜRK KÜLTÜR MERKEZİ DERGİSİ

DÖRT AYDA BİR ÇIKAR

Cilt 3

Mayıs 1987

Sayı 8

TÜRK TARİH KURUMU BASIMEVİ, ANKARA,
EKİM 1987

YUNUS EMRE'NİN GOTİK HARFLERİYLE İKİ MANZUMESİ

Prof. Dr. TALÂT TEKİN

Bu yüzyılın başında, Alman Türkologlarından Karl Foy Yunus adlı bir Türk şairinin Gotik harfleri ile yazılmış iki manzumesini yayımlamıştı. ¹ Bu iki manzume 1480 yılında Urach'ta basılmış olan ve *Tractatus de moribus, conditionibus et nequitia Turcorum* adını taşıyan Latince bir kitabın içinde bulunuyordu. Latince eserin yazarı "Türk halk dili ile iki sermon" başlığı altında verdiği Gotik harfli manzumelerin Latince çevirilerini de yapmıştı.

Bu iki Türkçe manzumeyi bilim dünyasına tanıtan Karl Foy'un belirttiğine göre Breslav Devlet Kitaplığında bulunan bu Latince eserden ve içindeki Türkçe "sermon"lardan ilk kez söz eden ünlü Arabist ve Türkolog Carl Brockelmann olmuştur. ² Brockelmann, Foy'un isteği üzerine Gotik harfli Türkçe manzumeleri ve Latince çevirilerini bu eserden kopya ederek kendisine göndermiştir. Brockelmann, ayrıca, birçok kısaltmalar ve harf birleştirmeleri ile dolu arkaik Gotik yazısını çözmeye Foy'a yardımcı olmuştur. Karl Foy, daha sonra, bu Latince eserin Berlin Kraliyet Kitaplığında bulunan üç nüshasını da görmek imkânını bulmuştur. Bu nüshalar içinde en eskisi 1480'de Urach'ta basılmış olanı imiş. ³

Foy'un verdiği bilgilere göre bu Latince eserin yazarı Transilvanya'nın Siebenbürgen bölgesinde bir yerde doğmuş ve 15-16 yaşlarında iken Mühlbach veya Macarca adı ile Sebes (Şebeş) şehrine gelmiştir. Adının Georg olduğu sonradan öğrenilen bu Macar genci Şebeş kalesinin Fatih Sultan Mehmed'in babası II. Murad'ın kumandasındaki Türk ordusu tarafından 1438'de işgali sırasında esir düşmüş ve bir esir tacirine satılmış. Tacir bu Macar gencini satın aldığı diğer esirlerle birlikte Tuna üzerinden o zaman Türk başkenti olan Edirne'ye getirmiştir. Georg'un bu şekilde başlayan esaret veya kölelik hayatı yirmi yıl sürmüştür. Yirmi yıllık esareti süresinde Georg yedi kez efendi değiştirmiş, Bergama ve Bursa şehirlerinde

¹ Karl Foy, "Die ältesten osmanischen Transcriptionstexte in gothischen Lettern", *Mittheilungen des Seminars für orientalische Sprachen*, cilt 4, Berlin 1901, s. 230-277.

² *A.g.e.*, s. 230.

³ *A.g.e.*, s. 231.

de bulunmuştur. Türkiye’de geçirdiği yirmi yıl içinde Türkçeyi de öğrenen Georg sekiz kez kaçma girişiminde bulunmuşsa da başarılı olamamış, nihayet 1458’de azat edilerek özgürlüğüne kavuşmuş, Roma’ya gidip bir Dominikan manastırına girmiş ve rahip olmuştur. Georg bu manastırdaki rahipliği sırasında 1478’de, yani Türkiye’den dönüşünden yirmi yıl sonra yukarıda sözünü ettiğimiz eserini yazmış, böylece de hayatının yirmi yılını geçirdiği ikinci vatanına adetâ yeniden dönmüştür. Kitabına aldığı iki Türkçe manzume ile Türkçeyi unutmadığını ispatlayan Georg 1502’de seksen yaşında Roma’da ölmüştür.

Şebeşli Georg’un kitabına aldığı iki Türkçe manzume eserin Urach baskısının 134.-136. sayfalarındadır ve manzume şeklinde değil, nesir biçiminde yazılmıştır. Ancak, yazar musammat şeklinde yazılmış olan bu manzumeleri dize ortalarını ve sonlarını noktalararak vermiştir. Georg’un “sermon” adını verdiği bu manzumelerin “Interpretacio sermonum predictorum in latino” başlığını taşıyan Latince yorumları da eserin 136. ve 137. sayfalarındadır.

Karl Foy’un bu manzumeleri bilim dünyasına tanıtan “Die ältesten osmanischen Transcriptionstexte in gothischen Lettern” başlıklı yazısı iki kısım halinde yayımlanmıştır. Yazısının 1901’de yayımlanan birinci kısmında, Foy, Avrupa’da Grek ve Latin harfleri ile basılmış ilk Türkçe eserlerden kısaca söz ettikten sonra Georg’un *Tractatus*’unu tanıtmış, yazar hakkında bilgiler verdikten sonra da Yunus imzasını taşıyan iki manzumenin incelenmesine geçmiştir.

Foy, yazısının inceleme kısmında önce manzumelerin eserde yazılmış oldukları şekli ile yazı çevrimlerini ve Latince çevirilerini vermiş daha sonra da bu manzumeleri tamir etmiştir. Alman Türkologu, bu kadarla da yetinmeyerek bu iki manzumenin tamir edilmiş metinlerini Arap harfleri ile de vermiştir. Foy’un bu ilk yazısı söz konusu manzumelerin Almanca çevirilerini ve manzumelerde geçen türlü kelimeleri yazım, yapı ve anlam bakımından inceleyip açıklayan notları da içermektedir.

Foy’un bu ilk yazısı dönemin Avrupa’lı Türkologları tarafından ilgi ile karşılanmış, Houtsma, Johannes Martmann ve Martin Hartmann gibi bilginler bu manzumeler hakkında Foy’a görüşlerini bildirmişler ve eleştirilerde bulunmuşlardır. Foy bu eleştirileri de dikkate alarak bir yıl sonra, yani 1902’de, yazısının ikinci kısmını yayımlamıştır.⁴ Birinci

⁴ Karl Foy, “Die ältesten osmanischen Transcriptionstexte in gothischen Lettern: II”, *Mitteilungen des Seminars für orientalische Sprachen*, cilt 5, Berlin 1902, s. 233-293.

yazısında söz konusu manzumelerin *Fâilâtün fâilün* ölçüsü ile, yani aruzla yazılmış olduğunu ileri süren Foy, ikinci yazısında görüş değiştirmiş ve bu manzumelerin *parmak hesâbı* ile, yani hece ölçüsü ile ve bu ölçünün 8'li kalıbı ile yazılmış olduğunu söylemiştir (s. 235).

Manzumelerin tamirine gelince, Foy birinci yazısında yanlış okuduğu bazı yerleri ikinci yazısında düzeltmiş ise de (örneğin birinci manzumedeki *Aldāma maladauuara* dizesini *Aldanmamalı adamlara* okumuş iken daha sonra bunu *Aldanma mala davvara* şeklinde düzeltmiştir) birçok yanlış okumaları ikinci yazısında da düzeltmeden bırakmıştır. Ayrıca, ikinci yazısında bu manzumelerin hece ölçüsünün 8'li kalıbı ile yazılmış olduğunu söylediği halde ikinci manzumedeki birçok dizeyi 7 heceli olarak okumuş, yani metni tamir edememiştir.

Karl Foy'un yayınlarından vaktinde haberdar olan Fuat Köprülü bu iki manzumeyi "*transcription*"da lüzum gördüğümüz biraz değişikliklerle" kaydı ile yeniden yayımlamıştır.⁵ Ancak Fuat Köprülü'nün "değişiklikler"i birkaç önemsiz yazı çevrimi veya okuyuş farkından ileri gitmemiş, manzumelerdeki okuma yanlışları ile ölçü düşüklükleri düzeltilmeden, olduğu gibi bırakılmıştır.

Ülkemizde Türk dili ve edebiyatı tarihi bakımından son derece önemli olan Gotik harfli bu iki Yunus manzumesini ele alıp inceleyen başka bir araştırmacı çıkmamıştır. Birkaç yıl öncesinden başlayarak bu manzumeler üzerinde çalışmakta iken uzun süreden beri Türk üniversitelerinde öğretim üyeliği yapan Prof. Dr. Wilfried Buch'un Macar Georg ve eseri üzerine Türkiye'de Almanca olarak bir makale yayımlamış olduğunu öğrendim.⁶ Beni Prof. Buch'un yazısından haberdar eden ve halen Ege Üniversitesi'nde öğretim üyesi olarak çalışan Dr. Reinhard Klockow bana *Tractatus*'un 1480'de Roma'da basılan nüshasındaki Yunus manzumelerinin fotokopilerini de vermek lütfunda bulundu. Burada kendisine teşekkür etmeği bir borç bilirim.

Tractatus'un Roma baskısı, manzumelerden anlaşıldığına göre, Foy'un kullandığı Urach baskılarından daha dikkatli ve daha itinalıdır. Foy'un

⁵ Fuat Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, İstanbul 1919; İkinci basım: Ankara 1966, s. 246.

⁶ Prof. Dr. Wilfried Buch, "Zwei alttürkische Gedichte kehren heim 'Zu einem europäischen Türkei-Bericht des 15. Jahrhunderts'", *Newsport*, 3 August 1984.

Prof. W. Buch bana aynı konuda yazdığı ve aynı gazetede yayımlanacak olan "Autobiographische Notizen Georgs von Hungarn (1422-1502): Zweite Heimat Türkei" başlıklı yazısının bir kopyasını da vermek lütfunda bulundu. Burada pek çok yararlandığım her iki yazısı için kendisine teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

göremediği bu baskıda Yunus'un manzumeleri nesir şeklinde değil de her dizesi ayrı bir satır halinde, yani musammat şeklinde yayımlanmıştır. Manzumelerin metninde de iki baskı arasında bazı farklar vardır. Örneğin, Urach baskısındaki *czusteri* yerine Roma baskısında daha doğru olarak *czusleri*, yani *süzleri* (sözleri) yazılmıştır. Bunun gibi, Urach baskısındaki *moriffer* (ma^crifet), Roma baskısında *t* ile *moriffet* şeklindedir. Ayrıca, Urach baskılarında *cziaczar* şeklinde yanlış yazılmış olan kelime Roma baskısında doğru olarak *cziaczat* (siyasat) şeklinde dizilmiştir. Bunlar dışındaki farklar daha çok yazımla ilgilidir. Hece ve kelime sonlarındaki *n* ve *m* sesleri Urach baskısında kendilerinden önceki ünlü harflerinin üzerine düz bir çizgi çekilmek suretiyle gösterilmişken, Roma baskısında böyle kısaltmalara başvurulmamış ve bu sesler *n* ve *m* harfleri ile yazılmıştır: Urach *Aldāma* = Roma *Aldanma*, Urach *Gēdiczi* = Roma *Gendiczi* (kendisi), Urach *bilmeczē* = Roma *bilmeczem* = Roma *bilmeczem* (bilmezem) vb. vb. gibi. İki baskı arasındaki başka bir fark da *Yonus* adının yazımında görülmektedir. Urach baskısında bu ad *Jon'* ve *Yon'* şeklinde kısaltılarak yazıldığı halde, Roma baskısında *Jonus* ve *Yonus* tarzında tam olarak yazılmıştır.

I. Manzume

- 1 Caffil olma aths goesingi, halinga bak oeleni gore,
Ruenelit itma doenede,¹ yasuclerung deleni² goer.
- 2 Nitscheler yatir duessuebeni, gir nulan tstheyan uessuebeni,³
Czuemuekleri tsassabeni, tsthuerrybeni olam guer.
- 3 Kym ach iduep kilir zari, kuenethdur ellinde vuari,⁴
Gutsthmish yatir kari giri, miczkynueri⁵ guueleni goer.
- 4 Czorma hallynkymczene⁶ vuarma⁷ yeramanczine,
Kymzini⁸ goefdeczini, vulsub⁹ gyeni¹⁰ iulani goer.
- 5 Hane mehenimet¹¹ mustafa, huekym¹² itti kaftan kaffa,

1. Roma: *doennede*
2. Urach: *delem*
3. Urach: *vessuebeni*
4. Roma: *uuari*
5. Roma: *myzkynueri*
6. Urach: *hallynkynczene*

7. Roma: *uuarma*
8. Urach: *kymczini*
9. Roma: *uulsub*
10. Urach: *gyeni*
11. Roma: *mehenlmet*
12. Urach: *huekym*

Doenne kyme¹³ kildi baffa, aldaniben galani goer.

- 6 Aldanma maladauuara, kulukeyla haka yar,
Seugile bile vuara,¹⁴ baki iotasch¹⁵ olani goer.
7 Jonus¹⁶ bii czusleri¹⁷ tsattar, halka moriffet¹⁸ satar,
Gendiczine¹⁹ hadar duttar, czoledigi ialani goer.

13. Urach: *kyme*

17. Urach: *czusteri*

14. Roma: *uuara*

18. Urach: *moriffer*

15. Roma: *iostash*

19. Urach: *gediczine*

16. Roma: *Jon'*

Manzumenin onarımı

A. Georg'un şivesi ile

- 1 Kâfil olma aç gözingi, hâlinga bak öleni gör,
Kürelık itma dönyede, yazuklerung dileni gör.
2 Niçeler yatır düşşübeni, girm ilan çeyan üşşübeni,
Sümükleri çaşşabeni, çürıbeni olani gör.
3 Kim ah idüp kılır zâri, küneh-dur elinde vâri,
Güçmiş yatır kara yiri, miskinneri güleni gör.
4 Sorma hâlin kim(i)sine, varma ıra(h)mansi(zi)ne,
Kim isine göfdesine, vulşup yeni yulani gör.
5 Hani Mehemmet Mustafâ, hükim itti Kaftan Kafa,
Dönne kime kıldı bafâ, aldaniben galani gör.
6 Aldanma mala davara, kul(l)uk eyla Hak(k)a yar(a),
Sevi-yile bile vara, bâki yo(l)taş olani gör.
7 Yonus bu süzleri çatar, halka mo(a)rifet satar,
Gendisi ne hadar dutar, soledigi yalani gör.

B. XIII. yüzyıl edebî Türkçesi ile

- 1 Gâfil olma aç gözünge, hâlunğa bak öleni gör,
Kürelık itme dünyede, yazuklarunğ dileni gör.
2 Niçe yatur düşşübeni, ilan çayan üşşübeni,
Süngükleri çaşşabanı, çürüyüben ulanı gör.
3 Kimi âh idüp kılır zârî, günehdür elinde vâri,
Göçmiş yatur kara yiri, miskinleri güleni gör.

- 4 Sorma hâlin kimisine, varma ıra(h)mansuzına,
Kim isine gövdesine, ulşup yeŋgi yolını gör.
- 5 Kanı Muhammed Mustafâ, hüküm itdi Kaftan Kafa,
Dünye kime kıldı vefâ, aldanuban kalanı gör.
- 6 Aldanma mala davara, kulluk eyle Hakk'a yara,
Sevi-yile bile vara, bâkî yoldaş olanı gör.
- 7 Yûnus bu sözleri çatar, halka maarifet satar,
Kendüsi ne kadar dutar, söylediği yalanı gör.

Açıklamalar

I- 1. *Kürelük*. Eserin Urach baskıları ile Roma baskısında *Ruenelit* biçiminde yazılmış olan bu kelimeyi Foy daha birinci yazısında *Kütılık* “kötülük” okumuştur (Foy I, 251). Gotik yazıda büyük *K* ve *R* harfleri birbirine çok benzer; bu nedenle karıştırılmaları kolaydır. Foy’un ikinci yazısından öğrendiğimize göre Houtsma’nın elindeki nüshada bu kelime *K* ile *Kuenelit* şeklinde imiş (Foy II, 252). Gotik yazıda *n* ile *t*’nin karıştırılmaları olasılığı yok ise de, ben de, manzumenin bu ilk kelimesinin Foy gibi *Küetelik*, yani *Kütılık*, yerine bir yazım yanlışlığı olduğu kanısında idim (bkz. *Gösteri*, Ağustos 1986, s. 23). Ancak aradan geçen zaman içinde fikrimi değiştirmiş bulunuyorum. Manzumenin bu ilk kelimesi bence *Kürelük* “taşkınlık, azgınlık” yerine bir yazım yanlıştır!

I-1. *dileni*. Böyle okuduğumuz kelime eserin Urach baskılarında *delem* Roma baskısında ise açıkça *deleni* şeklindedir. Latin yazısında *ni* harflerinin *m* harfine benzetilmesi, eğer *i* harfinin noktası konulmamışsa veya seçilemiyorsa, çok kolaydır.

Foy bu kelimeyi gerek birinci gerekse ikinci yazısında *beleni* yerine bir yazım yanlışlığı kabul etmiş ve kelimeyi *bileni* okumuştur. Latin yazısında *b* ve *d* harflerinin birbirine karıştırılması zordur. Bu nedenle ben *deleni* kelimesini doğru kabul ediyor ve kelimeyi *dileni* okuyorum.

Foy’un birinci yazısı üzerine eleştiride bulunan Houtsma da bu kelimenin kendi nüshasında *deleni* şeklinde olduğunu söyleyerek bunun *dile-* fiilinin bir şekli olması gerektiğini ileri sürmüştür, görüşünü savunmak için de *suçın dile-* “um Verzeihung bitten” deyimini kanıt göstermiştir (Foy II, 254). Bu görüşü eleştiren Foy kelime *dile-* fiilinden gelseydi *dilen* değil *dileyen* olurdu demiş, ayrıca o takdirde dizinin ikinci parçasında *yazuklerung* değil *yazuklerin* şeklinin bulunması gerektiğini ileri sürmüştür (Foy II, 254).

Hemen belirtiyim ki Foy'un bu itirazları kabul edilemez. Bir kez, *deleni* yani *dileni* kelimesi burada sıfat-fiil değil fakat *dilen-* fiilinden -i'li zarf- fiildir: *dilen-i gör* "hemen dileniver, dilenmeye bak". İkinci olarak, dizedeki *yazuklerung* kelimesi eksiz akuzatif halindedir ve gramer bakımından uygundur: *yazuklerung dileni gör* "günahların için (Tanrıdan af) dilenmeye bak!".

Fuat Köprülü Foy'un *bileni* okuduğu kelimeyi *dileni* olarak düzeltilmiş ise de bundan önceki *yazuklerung* kelimesini *yazukların* şekline sokmakla yanılmıştır. Yukarıda da belirttiğim gibi, *yazuklerung* kelimesi eksiz akuzatif halindedir ve doğrudur.

I- 2. *düşşübeni*. Foy, bu kelimeyi, bütün nüshalarda *duessuebeni* şeklinde yazılmış olduğu halde, *düşşüben* okumuştur. Foy'un kelimeyi ölçü gereği bu şekilde kısalttığı anlaşılıyor. Ancak, bu durumda bununla uyak oluşturan kelimeleri de -*ben* eki ile okumak gerekir ki bu okuyuş bütün beytin ölçüsünü bozar.

I- 2. *girm ilan çeyan üşşübeni*. Foy ikinci kelimeyi *ilan* "yılan" okuyor. Bence bu kelime *ilen* "ile" kelimesinin ilk kelime olan *girm* (Farsça *kirm* "böcek") kelimesinin etkisi ile *i*'si yuvarlaklaşmış şekilde olabilir. Ancak, parçada yine de bir hece fazladır. Foy, parçayı *Girm ilan çeyan üşşüben* şekline sokarak ölçüyü düzeltilmiştir. Ancak, yukarıda da belirtmiş olduğum gibi son kelimeyi, uyak gereği, *üşşübeni* okumak zorundayız. Bence bu parça *girm* kelimesi atılarak *ilan çayan üşşübeni* şeklinde düzeltilebilir. Yunus'un şiirlerinde *girm* kelimesi hiç geçmez. Buna karşılık *ilan çayan* deyimine sıkça rastlanır:

*Beş karış bezdürür tonum, ilan çayan yiye tenüm,
Yıl geçe obrula sinüm, unıdılup kalam bir gün.*

I- 2. *Sümükleri çaşşabeni*. Foy bu parçayı önce *Sümüklere çaşışüben*, ikinci yazısında da *Sümüklere çöküşşüben* şeklinde okumuş ve parçayı "(und) lassen sich in Massen auf die Knochen nieder", yani "(ve) kemiklerin üzerine kendilerini yığın halinde bırakıp" şeklinde tercüme etmiştir (II, 250). Köprülü de Foy'un okuyuşunu kabul ederek parçayı *Sümüklere çöküşşüben* şeklinde almıştır (s. 246).

Hemen belirtelim ki Foy bu parçayı anlamamıştır. Bir kez ilk kelime *sümüklere* değil, *sümükleri* "kemikleri" olacaktır; çünkü kelime açıkça *czuemuekleri* şeklinde yazılmıştır.

İkinci kelimeye gelince bu ne *çaşışüben* ne de *çöküşşüben* okunabilir.

Bütün nüshalarda *tsassabeni* şeklinde yazılmış olan bu kelime ancak *çaşşabeni* okunabilir. Bu kelime, bence, Eski Anadolu Türkçesinde sıkça geçen *çağşa-* “sarsılıp gevşemek, yerinden oynamak” fiilinin *-beni* ekli zarf şeklidir. Bu fiil ilk olarak *MK*’da geçer: *çağşa-* “çağıl çuğul etmek, (takılan süs eşyası) ses vermek” (III, 286). Fiil Eski Anadolu Türkçesinde bu anlamda kullanıldığı gibi, “sarsılıp gevşemek, yerinden oynamak” anlamında da geçer: *Esâsı çağşamışdur bu binānuñ* (*TS II*, 794: *Hikmetname*, XV. yüzyıl), *çağşak* “eklem yeri çok oynak, gevşek” (*TS II*, 793). Eski Anadolu Türkçesinde bu fiilin *kahşa-* şekli de vardır: *Sünügi kahşamış, beli bükülmüş* (*TS IV*, 2163). Bu veriler karşısında dizenin bu parçasındaki deyim *sünükleri çağşa-* “kemikleri yerinden oynamak, kopmak, dağılmak” deyimini olduğundan şüphe edilemez. Böylece metindeki *çaşşabeni* şekli daha eski ve aslı bir *çaşşabeni* veya *çağşabeni* şeklinden gelişmiş olmalıdır.

I- 2. *çüribeni olanı gör*. Foy, bu parçayı önce *çürriben bozilani gör* (I, 248), daha sonra da *çürriben ovulani gör* şeklinde okumuştur (II, 247). Fuat Köprülü ise bu parçayı *çürüyen ovulani gör* tarzında değiştirmiştir (s. 246).

Bütün nüshalarda *tsthuerrybeni* şeklinde yazılmış olan ilk kelime *çüribeni* veya *çürribeni* okunabilir. Ünlü ile biten *çüri-* fiilinin *-übeni* ekli zarf şekli Eski Anadolu Türkçesinde *çürüyübeni* olmalıydı; çünkü Eski Türkçe *-p* ve bunun türevi olan *-pan/-pen* eki Eski Anadolu Türkçesinde kendinden önceki bağlama ünlüsü ile birlikte *-up/-üp* ve *-uban/-üben* şekillerini kazanmıştı: *başla-y-up*, *bekle-y-üp*, *ağla-y-uban*, *eyle-y-üben* vb. Bununla birlikte Eski Anadolu Türkçesinde *-p* zarf-fiil ekinin ünlü ile biten fiil kök ve gövdelerine Eski Türkçede olduğu gibi, doğrudan doğruya eklendiği de görülür: *uğra-p*, *kayna-p*, *bağla-p esirge-p*, *di-p* (*TS VII: Ekler*, 240) vb. gibi. Söz konusu dize parçasında da, bir arkaizm olarak, *çürüyübeni* yerine *çüribeni* kelimesi kullanılmış olabilir.

İkinci kelimeye gelince, orijinal metinde *olanı* şeklinde yazılmış olan bu kelime *ovulani* okunamaz. Foy bu *ol-* şeklinin *ovul-* şeklinden büzülme ile meydana gelmiş olabileceğini düşünüyor (II, 256). Bu görüş kabul edilemez, çünkü onun “zerfallen”, yani “uflanmak, parçalanmak” diye çevirdiği fiil Eski Anadolu Türkçesinde *ovul-* değil, *uval-* şeklinde idi (*TS VI*, 4017).

Bence bu parçadaki *olanı* kelimesi “eprimek, eriyecek ve dağılacak hale gelmek, eskiyerek yıpranmak” anlamındaki *ul-* fiilinden *-an* eki ile türemiş sıfat-fiildir. *Ul-* fiili *MK*’da geçmektedir: *Et bışıp uldı* “Et pişerek epridi” (I, 169), *Ol eşiç içre et ulturdı* “O, tencere içinde eti (pişirerek) epritti” (I, 223-224). Kâşgarlı’nın verdiği bilgiye göre *ul-* fiili elbise ve benzeri şeylerin epriyip yıpranması için de kullanılır. Bu parçada, böylece *çüri-* fiili ile eş veya ona

yakın anlamlı bir fiilin kullanılmış olduğunu görüyoruz. Esasen *Tractatus*'un yazarı bu parçanın çevirisinde “çürümek” anlamına gelen iki Latince fiil kullanmıştır: “Pleni omni putredine et fetore”. Bu nedenle Foy'un yazarın *olani* kelimesini çevirmeden geçtiği yolundaki iddiası da geçersiz olmaktadır (II, 257).

Söz konusu fiil şeklinin burada *o* ile yazılmış olması da bir diyalekt özelliğidir. Çünkü *Yunus* adı da bütün nüshalarda *o* ile *Yonus* şeklinde yazılmıştır.

I- 3. :*Kim ah idüp kılır zâri*. Foy'da ve Köprülü'de bu şekilde olan dize *Kimi âh idüp kılır zâri* şeklinde düzeltilmelidir. İlk kelimenin gramer bakımından *kimi* olması gerekir. İkinci kelime ünlü ile başladığı için binişme olur ve dize *Kim'âh idüp kılır zâri* şeklinde okunacağı için ölçü bozulmaz.

I- 3. *elinde*. Bütün nüshalarda *ellinde* şeklinde yazılmış olan bu kelimeyi Foy, nedense, *alemde* okumuştur (II, 217). Köprülü de Foy'a uymuş ve kelimeyi *âlemde* olarak almıştır (s. 246). *Küneh-dur elinde varı* dizesi gramere ve bağlama uygun özlü bir deyiştir.

I- 3. *kara yiri*. Eserde *kari giri* şeklinde yazılmış olan bu iki kelimeyi Foy hiç anlayamamış ve tamamıyla keyfi olarak *pir-i kari* (!) şekline sokmuştur. Foy'a göre ilk kelime Farsça *pîr*, ikinci kelime ise “Kur'an okuyan” anlamındaki Arapça *kârî* kelimesidir (I, 252).

Fuat Köprülü de, Foy'un etkisinde kalmış, ancak ondan biraz ayrılarak ibareyi *pîr u kari* şeklinde değiştirmiştir (s. 246).

Bence ne Foy'un ne de Köprülü'nün okuyuş veya düzeltmeleri doğrudur. İbare *kara yiri* olarak anlaşılmalıdır. Macar Georg *kara* kelimesini yanlış olarak *kari* yazmıştır. Georg Türkçe kelimelerdeki *y* sesini bazan *g* ile gösteriyor. Altıncı beytin ikinci dizesindeki *seuigile*, yani *seviyile* “sevi ile, aşk ile” ibaresi buna kanıt olarak gösterilebilir. Sonuç olarak *Göçmiş yatur kara yiri* dizesi gramere ve metne uygun tam Türkçe, hattâ Yunus'ça bir söyleyiştir.

I- 4. *Sorma halin kim(i) sine*. Bu dize parçasındaki sonuncu kelimeyi Foy *kimsesine* okumuş Köprülü de bu okuyuşu kabul etmiştir. Oysa *Sorma halin kimsesine* ibaresi Türkçe bakımından bozuktur. Son kelime *kimsesine* değil *kimisine* olmalıdır. Nitekim, bu kelime Roma baskısında *kymczene*, Urach baskılarında da *m* yerine *n* ile *kynczene* yazılmıştır. Bu yazım hiç şüphe yok ki, *kimisine* yerinedir.

I- 4. *ıraman(si) sine*. Nüshalarda *yeramanszine* şeklinde yazılmış olan bu kelimeyi Foy önce *yaramas suzine*, yani *yaramaz sözine* okumuş (I, 248), daha

sonra ise bunu *eramanesine* tarzında değiştirmiştir (II, 247). Foy'a göre bu kelimenin aslı *râhib* kelimesinin Arapça çoğulu olan *rehâbine*'dir; kelime *r* ile başladığı için başına bir *i* veya *e* ünlüsü getirilmiş kelime içindeki *b* de, halk dilinde *bahâne*'ye *mahâne* denilmesi gibi, *m*'ye değiştirilmiştir. Fuat Köprülü de Foy'un bu ikinci görüşünü kabul etmiştir (s. 246).

Metnin Latince yorumunda bu kelime “*contrarium dicentibus*” ibaresi ile karşılanmıştır (Foy I, 246). Urach nüshalarında *yeramanszine*, Roma nüshasında *yeramanszine* şeklinde yazılmış olan bu kelimedede baştaki *ye* harf grubu, büyük bir olasılıkla, *ı* ünlüsünü veya *yı* seslerini temsil etmektedir. Buna göre kelime *iramansine* veya *yiramansine* okunabilir. Bu şekiller bir anlam ifade etmediğinden burada *-sine*'den önce bir *-si* hecesinin unutulmuş olduğunu düşünürsek kelimeyi *iraman(sî)sine* şeklinde tamir edebiliriz. Bu da pekâlâ *irahmansızına*, yani *rahmansızına* “Allahsızına” yerine bir diyalekt söylenişi olarak kabul edilebilir. Dinî öğretiye karşı olanlar *rehâbine* “rahipler” değil, *rahmansuz*'lar, yani Allahsızlardır. Yunus Emre *Varma irahmansuzına* ibaresi ile “Allahsızlara gitme, onların dediklerine inanma” demek istiyor. Türkçe olumsuz sıfat eki *-sız/-siz* ikinci manzumede *yaccassis*, yani *yakasız* kelimesinde de *-sis* şeklinde *s* ile yazılmıştır.

I- 4. *Kim isine*. Urach baskılarında *Kymczini*, Roma baskısında da *Kymczini* şeklinde yazılmış olan bu iki kelimeyi Foy önce *Kim isini*(*r*), daha sonra da *Kim isini* okumuş ve *isini* kelimesini *isin-* fiilinin *r*'si söylenişte düşmüş *-ir* ekli geniş zaman şekli saymıştır (II, 258). Fuat Köprülü de kelimeyi *ısını* şeklinde okumuştur (s. 246).

Bence bu kelime *isine* okunmalı ve *isin-* fiilinin *-e*'li geniş zamanı sayılmalıdır. Macar Georg kelime sonundaki *-e* ünlüsünü bunu izleyen *goefdeczini*, yani *göfdesine* kelimesinde de *i* ile yazmıştır. Dize parçası şöyle okunmalıdır: *Kim isine göfdesine* “Kim ısınır gövdesine?”.

I- 4. *Vulşup yeni yulanı gör*. Bu dize parçasını Foy önce *vullup giden insanı gör* şeklinde okumuş ve bunu “Ölüp giden insanı gör!” olarak açıklamıştır (I, 248). İkinci yazısında ise aynı parçayı *ullup giden yelanı gör* tarzında okumuş ve “Dan dahingestorbenen Herkules schau an!” yani, “Ölüp giden Herkül'ü gör!” şeklinde tercüme etmiştir (II, 251). Foy'a göre *ulanı* şeklinde yazılmış olan üçüncü kelime *yelani* yerinedir ve bu da “güçlü insan, kahraman” anlamındaki *yel* kelimesinin çoğuludur.

Fuat Köprülü ise bu dize parçasını *Alup giden yulanı gör* şekline sokmuştur (s. 246).

Foy ve Köprülü bu parçayı okuyamamış ve anlayamamışlardır. İlk kelime (Urach baskılarında *vulsub*, Roma baskısında *uulsub*) ancak *vulşup*

okunabilir ki bu da başına *v* sesi eklenmiş *uluşup*, yani *uluşup*'tan başka bir şey değildir. İkinci kelime olan *gyeni* ise *yeni* okunmalı ve *yeng* "yen" kelimesinin akuzatif hali olarak anlaşılmalıdır. Üçüncü kelime de *yulani*, yani "yolani" şeklinde anlaşılıp açıklanmalıdır. Türkçe *yol-* fiili Oğuz grubu dışındaki Türk dil ve lehçelerinde *yul-*, *cul-* şeklinde *u* iledir. Eski Anadolu Türkçesinde, Yunus'un dilinde de böyle olduğu ileri sürülebilir (krş. Oğuz grubu *boz-öbür* dil ve lehçeler *buz-*). Başka bir açıklama da Georg'un öğrendiği diyalekte (Edirne, yani Rumeli diyalekti) *o*, *ö* ünlülerin daralmış olarak, yani *u* ve *ü* söylenmiş olmasıdır. Nitekim, *onda* kelimesi *vnda*, yani *unda* şeklinde geçmektedir. Buna göre söz konusu dize parçası *vuluşup yeni yulani gör* okunmalı ve "uluşup yenlerini yolaları gör!" tarzında anlaşılmalıdır.

I- 6. *Sevi-yile*. Orijinal metinde *Seuigile* şeklinde yazılmış olan bu kelimeyi Foy yanlış olarak *sevig ile* okumuştur (I, 248; II, 247). Fuat Köprülü de ise bu kelime ile başlayan dize parçası *Sevik eyle bile vara* şeklinde büsbütün yanlış ve anlamsızdır. Ancak, bu yanlışlık Köprülü'nün Arap harfli metnini yeni harflere çevirenlerce yapılmış olmalıdır. *Sevig* kelimesini *sevik*, *ile* kelimesini de *eyle* okumuşlar.

Georg'un *seuigile* şeklinde yazdığı kelime, daha doğrusu kelimeler, *sevi-yile* tarzında okunmalıdır. Eski Türkçe *sewig* kelimesi Yunus'ta ve bütün Eski Anadolu Türkçesinde *sevi* veya *sevü* şeklindedir. Kelimenin son iki hecesi ise buna *y* sesi ile bağlanan *ile* kelimesinden başka bir şey değildir: *Sevi-yile bile vara* "(Allah) sevgisi ile beraber gider/gidecektir".

I- 7. *mo(a)rifet*. Urach baskılarında *moriffer* şeklinde yazılmış olan bu kelimeyi Foy birinci yazısında *morifler* (I, 248), ikinci yazısında ise *moarifler* tarzında okumuştur (II, 247). Köprülü de Foy'un bu okuyuşunu kabul etmiş ve kelimeyi *maârifler* şeklinde yazmıştır (s. 246).

Söz konusu kelime Roma baskısında *t* ile *moriffet* şeklindedir. Bence bu kelime Arapça *(ma^carifet)* kelimesidir. Ancak, ölçü gereği ve *ayın* nedeniyle burada *ma^carifet* (*m*'nin yuvarlaklaştırıcı etkisi ile de *mo^carifet*) şeklinde dört heceli okunacaktır: *halka mo(a)rifet satar*.

II. Manzume

- 1 Janar itschim goner osim, ben oelim¹ angitstac,
Olim endestherczin hosth, vululara² danitstthag.
- 2 Oliczeris belli bean, gisli³ itsthimis olor ean,
Tenesthir ustine⁴ konp, halk vnginde iuunitsthad.⁵
- 3 Hitsch bilmezczem⁶ ben nitge idem,⁷ hāke ianna⁸ czaffaridem,⁹
Yaccassis don geemgidem,¹⁰ baschsis atta binnitstheg.
- 4 Gelle banga¹¹ kauum¹² gardasth, ola czimdegi ioltasth,
Kim olaczar banga¹³ haltasth, ben czininda¹⁴ egalitstthag.
- 5 Galam¹⁵ ben amalimla, hernitgeczii halimla,
Gide kauum¹⁶ guule guele, efden ianga donitstheg.
- 6 Sanga aidirem ai passa, nelergelliczor bassa,
Kiming icziden¹⁷ bagir pissche, kim schraba kanitstthag.
- 7 Yarrin¹⁸ cziaczat¹⁹ gurla, tschumla galeik derle,
Kime mir czeuuan²⁰ herle, kiming icziden²¹ ianitschag.²²
- 8 Amal vuer vnda tsthoad, amalsisa olor hedep,
Schol hisschia²³ olmacz hezzep, bunda azat olitstthag.
- 9 Yonus²⁴ emdi kil iarak, vtanmeaczin dogri bak,
Tschumla galeik derle, atli atila²⁵ czaiitlitschag.²⁶

1. Urach: oelī	14. Urach: czinīnde
2. Roma: uululara	15. Urach: galā
3. Urach: gissi	16. Urach: kauū
4. Urach: vs:ine	17. Urach: iczidem
5. Urach: iuūtsthad	18. Urach: yarrin
6. Urach: bilmezczē	19. Urach: cziaczar
7. Urach: idē	20. Urach: czeūuā
8. Urach: iāna	21. Urach: iczidē
9. Urach: czaffaridē	22. Urach: iātschag
10. Urach: geemgidē	23. Urach: gisschia
11. Urach: bāga	24. Urach: yon'
12. Urach: kauū	25. Urach: atila
13. Urach: bāga	26. Urach: czaitlitschag

Manzumenin Onarımı

(Georg'un şivesi ile)

- 1 Yanar içim goner ozim, ben ölüm(imi) angıçag,
Olim endeşesi ne hoş vululara dani(şi)çag.
- 2 Oliseriz belli beyan, gizli içimiz olur eyan,
Teneşir ustine kon(u)p halk unginde yuvuniçag.
- 3 Hiç bilmezem ben nice idem, hankı yana safar idem,
Yakasız don geyem gidem, başsız ata bini(şi)çeg.
- 4 Gele banga kavum gardaş, ola si(ne) degi yoltaş,
Kim olasar banga haltaş, ben sinimde gali(şi)çag.
- 5 Galam ben âmâlim(i)la, her nicesi hâlim(i)la,
Gide kavum güle güle, efden yanga doni(şi)çeg.
- 6 Sanga aydirem ay paşa, neler geliser(dur) başa,
Kimi isiden bağır pişe, kim ş(e)raba kani(şi)çag.
- 7 Yarin siyâsat gur(i)la, çumla galeyik dir(i)le,
Kim emir sey(e)van birle, kim isiden yani(şi)çag.
- 8 Amal ver(e) unda ço(v)ap, amalsıza olur hedep,
Şol gişiya olmas hezep, bunda azat oli(şi)çag.
- 9 Yonus emdi (sen) kıl yarak, utanmeyasin dogri bak,
Çumla galeyik dir(i)le, atli ati(y)la saylıçag.

(XIII. yüzyıl edebî Türkçesi ile)

- 1 Yanar içüm göyner özüm, ben ölüm(ümi) anğıcak,
Ölüm endişesi ne hoş, ululara danı(şı)cak.
- 2 Öliserüz bellü beyân, gizlü içümüz olur ayân,
Teneşür üstine kon(u)p, halk önginde yuvunicak.
- 3 Hiç bilmezem ben nice idem, kangı yana sefer idem,
Yakasuz don geyem gidem, başsuz ata bini(şi)cek.
- 4 Gele banğa kavum kardaş, ola si(ne) degi(n) yoldaş,
Kim olısar banğa haldaş, ben sinümde kalı(şı)cak.
- 5 Kalam ben âmâlüm(ı)la, her nicesi hâlüm(ı)la,
Gide kavum güle güle, evden yanğa döni(şi)cek.
- 6 Sanğa eydürem ey paşa, neler geliser(dür)baş, a,
Kimi isiden bağır pişe, kim ş(a)râba kanı(şı)cak.

- 7 Yarın siyâset kur(ı)la, cümle halâyık dir(i)le,
Kim(i) emîr sây(e)vân birle, kimi isiden yanı(ş)ı)cak.
- 8 Amal vir(e) anda cevâb, amalsuza olur itâb,
Şol kişiye olmaz azâb, bunda âzâd olı(ş)ı)cak.
- 9 Yûnus imdi (sen) kıl yarak, utanmayasın doğrı bak,
Cümle halâyık dir(i)le, adlu adı(y)la saylıcak.

Açıklamalar

II- 1. *göyner*. Orijinal metinde *goner* şeklinde yazılmış olan bu kelimeyi Foy önce *doner* (döner) okumuş (Foy I, 249), daha sonra bunu *goner*, yani *göner* “yanar” olarak düzeltmiştir (Foy II, 248, 261-262). Köprülü de kelimeyi *göner* olarak bırakmıştır (s. 246).

Eski Türkçe *köny-* “yanmak” fiili Eski Anadolu Türkçesinde daima *göyün-* şeklinde geçer (krş. Eski Türkçe *konıy*, fakat Türkçe *koyun*). Bu fiil, Yunus’ta da daima *göyün-* biçiminde iki hecelidir. Georg’un kelimeyi *goner* biçiminde yazması onu *göyner* okumamıza engel değildir; çünkü o *söyledüğü* kelimesini de *soledüğü* şeklinde yazmıştır.

Fiilin geniş zaman şekline gelince, bu genellikle *göynür* olmakla birlikte bazı metinlerde *-er* ile *göyner* biçiminde de geçer (bkz. TS).

II- 1. *ölüm(ümi)*. Urach baskılarında *oelt* (= *ölim*), Roma baskısında ise *oelim* biçiminde yazılmış olan bu kelimeyi Foy *ölimi* okumuştur (I, 249; II, 248). Fuat Köprülü de Foy’un bu okuyuşunu kabul etmiştir (a.y.). Ne var ki kelime böyle okunursa ölçü bozulmakta, bir hece eksik olmaktadır. Bence, Georg burada ard arda gelen iki *mi* hecesi yüzünden yanlışlık yapmış ve *oelimimi* yerine *oelim* (veya *oelt*) yazmıştır.

II- 1. *danı(ş)ı)cak*. Urach baskılarında *dantstthag*, Roma baskısında ise *danitstthag* şeklinde yazılmış olan bu kelimeyi Foy *dañicag* okumuştur (a.y.) Köprülü de kelimeyi düzeltmemiş, Foy’un bu okuyuşunu kabul etmiştir (a.y.) Oysa, böyle kabul edildiğinde ölçü bir hece eksik kalmakta ve bozulmaktadır. Ayrıca ve çok daha önemli olarak, Foy bu kelimeyi *dan-* “şaşmak, hayret etmek” fiili sanmakla yanlışlığa düşmüştür. Bu fiil *dan-* değil, “müşavere etmek, akıl danışmak, sormak” anlamındaki *danış-* fiilidir.

Georg Türkçe *ç* sesini genellikle *tsth* harfleri ile yazıyor. Bu nedenle *danitstthag* kelimesi ancak *daniçak* okunabilir. Ancak, bence burada *-çak* hecesinden önceki *ş* hecesi yutulmuş veya unutulmuş ve kelime bir hece eksik yazılmıştır. Bu hece yutulması *danişıcak* şeklinde *ş*’den sonraki *ı*

ünlüsünün söylenişte düşmesi ile meydana gelmiş olmalıdır. Böylece kelime içinde *ş* ve *ç* sesleri bir araya gelmiş ve Georg bu iki sesi *ç* için kullandığı *tsth* harf dizisi ile yazmıştır.

II- 2. *gizli*, Foy, Urach nüshalarında *gişsi* şeklinde yazılmış olan kelimeyi *gişşi*, yani *kişi*, *isthimis* şeklinde yazılmış olan kelimeyi de *geçmiş* okumuş, daha doğrusu bunu *geçmiş* yerine bir yazım yanlışlığı saymıştır (II, 248). Fuat Köprülü de ilk kelimeyi *kişi*, ikincisini ise *göçmüş* (!) okumuştur (s. 246).

Bence ikinci kelime ne *geçmiş* ne de *göçmüş* okunabilir. Bir kez kelimenin başında *g* harfi yoktur. Sonra, bundan daha önemli olarak, Georg'un yazı çevrimi sisteminde kelime sonundaki *s* harfi sadece *z* sesini temsil eder: *oliczeris* (öliseriz), *yaccassis* (yakasız), *baschsis* (başsız) vb. Buna karşılık, Georg, kelime sonundaki *ş* sesini daima *sth* harf dizisi ile yazmıştır: *gutsthmisth* (güçmüş), *hosth* (hoş), *gardasth* (gardaş) *ioltasth* (voltaş), *haltasth* (haltaş).

Foy ve ona uyarak Köprülü, dize parçası sonundaki *ean* kelimesini de *o an* şeklinde yanlış okumuşlardır. Urach baskılarında *eā*, Roma baskısında da *ean* şeklinde yazılmış olan bu kelime ancak *eyan*, yani *ayân* okunabilir.

Bu düşüncelerin ışığı altında ben ilk iki kelimeyi *gizli içimiz* okuyorum. Esasen Roma baskısında birinci kelime açıkça *gisti*, yani *gizli* şeklindedir. Böylece *gizli içimiz olur eyan* anlamlı bir dize parçası olur: "Gizli içimiz aşikâr olur".

II- 2. *kon(u)p*. Orijinal metinde *konp* şeklinde *u*'suz yazılmış olan bu kelimeyi Foy her halde uyak gereği *konan* okumuştur. Fuat Köprülü de aynı sebeple Foy'un bu okuyuşunu kabul etmiştir. Bence bu okuyuş doğru olamaz; çünkü böyle okunduğu takdirde söz dizimi ve cümle yapısı bozulmaktadır. Burada sıfat-fiile değil, zarf-fiile ihtiyaç vardır. Söz konusu kelime, bu nedenle, ancak *kon(u)p* olabilir.

II- 2. *yuvuncak*. Urach baskılarında *iuütsthad*, Roma baskısında da *iunüsthad* şeklinde yazılmış olan bu kelimeyi Foy, *yunuçag*, Fuat Köprülü de *yuniçag* okumuştur. Kelime sonundaki *d* harfinin *g* yerine bir yazım veya dizgi yanlışlığı olduğu kesindir. Ancak *-ıcak* ekli bu fiilin gövdesi *yun-* okunamaz; bu gövde *yuvun-* veya *yuyun-* okunabilir. "Yıkanmak" anlamındaki bu fiilin Eski Anadolu Türkçesinde *yun-* şekli yanında *yuvun-*, *yuvın-* ve *yuyun-* şekilleri de vardır. Ayrıca, kelime *yuncak* okunursa bir hece eksik olur ve ölçü bozulur.

II- 3. *bini(şi)cek*. Orijinal metinde *binnitstheg* şeklinde yazılmış olan bu kelimeyi Foy *binniçeg*, yani *biniçek*, Köprülü de *binicek* okumuştur. Ancak bu takdirde dize bir hece eksik olmakta ve ölçü bozulmaktadır.

Bence, ilk beyitteki *danitsthağ* kelimesinde olduğu gibi, burada da bir hece yutulması vardır. Georg, *binişçek* kelimesini *ş*'den sonraki *i* ünlüsünü düşürerek *binişçek* tarzında hatırlamış ve kelimeyi dört yerine üç heceli olarak yazmıştır.

II- 4. *kavum*. Urach baskılarında *kauū*, Roma baskısında da *kauum* şeklinde yazılmış olan bu kelimeyi Foy, nedense, *kamu* okumuştur. Fuat Köprülü de Foy'un bu okuyuşunu kabul etmiştir. Bu okuyuş kabul edilemez. *Kauū* = *kauum* şeklinde yazılmış olan bu kelime ancak *kavum* okunabilir.

II- 4. *sine degin*. Orijinal metinde *czimdegi* şeklinde yazılmış olan bu kelimeleri Foy, doğru olarak, *sine degi* okumuştur. Köprülü de bunu kabul etmiştir. Ancak Köprülü'nün metnini yeni yazıya çevirenler bu iki kelimeyi *stinedeki* (!) şeklinde yanlış okumuşlardır (s. 246).

Urach ve Roma baskılarında *m* olarak dizilmiş olan harf aslında *ni* iken *m*'ye benzetilmiş ve öyle dizilmiş olabilir. Georg kelime sonundaki *e* ünlüsünü bazan *i* yazıyor: *Kymczini goefdeczini* = *Kim isine göfdesine* vb. gibi. Burada da *czine* yerine *czini* yazmış olabilir.

Bundan daha önemli bir nokta *degin* "kadar" kelimesinin *degi* şeklinde yani *n*'siz yazılmış olmasıdır. Bu kelime Eski Anadolu Türkçesinde daima *degin* şeklindedir. Georg burada ya kelime sonundaki *n*'yi unutmuş ya da kelimeyi *degī* (= *degin*) şeklinde yazmış, dizgide *i* harfinin üzerindeki çizgi konulmamıştır.

II- 4. *olısar*. Orijinal metinde *olaczar* (olasar) şeklindedir. Burada bir dizgi yanlışlığı söz konusu olabilir: *ı* veya *i* yerine *a* dizilmiştir. (krş. *oliczaris* = *oliseriz*).

II- 5. *kalı(şı)cak*. Orijinal metinde *egalitsthağ* şeklinde yazılmış olan bu kelimeyi Foy *galıçağ*, Köprülü de *kalıçag* okumuştur. Bu durumda dizede bir hece eksik olmakta ve ölçü bozulmaktadır. Bence uyağı oluşturan bu kelime de, *danı(şı)cak*, *bini(şi)cek*, *döni(şi)cek*, *kamı(şı)cak*, *yanı(şı)cak* ve *olı(şı)cak* kelimeleri gibi, *kalı(şı)cak* yerine eksik yazım sayılmalıdır.

II- 5. *amalım(ı)la*, *halım(ı)la*. Nüshalarda *amalımla* ve *halimla* şekillerinde yazılmış olan bu kelimeler böyle okunduğunda dize parçaları birer hece eksik olmakta, ölçü bozulmaktadır. Nitekim, Foy da bunun farkına varmış ve söz konusu kelimeleri *amalim ile* ve *halim ile* tarzında okumuştur (II, 248).

Ancak Foy ilk kelimeyi Arapça *a^cmâl* değil de, bunun tekili *amel* sanmakla yanılmıştır. Foy'un birinci yazısı üzerine Mordtmann bu kelimenin Arapça *amel*'in çoğulu *a^cmâl* olacağını ileri sürmüş ise de Foy bunu kabul etmemiş ve bu kelimenin *amel*'in uyuma girmiş şekli olduğu

görüşünü savunmuştur (II, 265). Bence sorunun çözümü bununla uyak oluşturan *halım(ı)la* kelimesindedir. Bu kelimenin ilk hecesindeki *a* uzun olduğuna, yani kelime *hālīm(ı)la* tarzında okunmak gerektiğine göre, söz konusu kelime de ancak *a'mālīm(ı)la* olabilir.

II- 5. *her nicesi*. Nüshalarda *hermitgeczii* şeklinde bitişik yazılmış olan bu kelimeleri Foy, nedense, *her nice ise* tarzında okumuştur (II, 248). Köprülü de bu ibareyi *her niceyse* okuyarak Foy'a uymuştur (s. 246). Bence ibareyi yazıldığı gibi, yani *her nicesi* tarzında okumak gerekir.

II- 5. *kavum*. Urach nüshalarında *kauū*, Roma baskısında ise *kauum* şeklinde yazılmış olan bu kelimeyi, Foy, dördüncü beyitte olduğu gibi, yine *kamu* okumuştur (II, 248). Köprülü de bu yanlış okumayı kabul etmiştir.

II- 5. *döni(şi)cek*. Nüshalarda *donitstheg* şeklinde yazılmış olan bu kelimeyi Foy *doniçeg*, yani *döniçek* okumuştur (II, 248). Köprülü ise *dönicek* şeklini yeğlemiştir (s. 246).

Yine ölçü ve uyak gereği bu kelimeyi *dönişicek* olarak tasarlamak zorundayız.

II- 6. *geliser(dür)*. Nüshalarda *gelliczor* biçiminde yazılmış olan bu kelimenin son hecesindeki *o* harfinin *e* yerine bir yazım veya dizgi yanlışlığı olduğu kesindir. Foy bunu *gelliser* okumuş, Köprülü ise *geliser(dur)* tarzında düzeltmiştir. Ölçü gereği kelimeyi *geliser(dür)* şeklinde onarmak gerekir.

II- 6. *Kimi isiden bagrı pişe (Kim'isiden...)*. İlk kelime nüshalarda *Kiming'*dir. Üçüncü kelime de *bagır* şeklinde yazılmıştır. Bence dizinin bu ilk parçası düzelttiğimiz şekilde olmalıdır.

II- 6. *kamı(şı)cak*. Nüshalarda *kanitsthağ* şeklinde yazılmış olan bu kelime de ölçü ve uyak gereği, *kanişıcak* olarak anlaşılmalıdır. Foy'da *kanişag*, Köprülü'de *kanişag*.

II- 7. *siyasat*. Urach baskılarında *czia czar* şeklinde yazılmış olan bu kelimeyi Foy *sayı sar* okumuş ve bunun *sayılı sar* yerine bir yazım yanlışlığı olduğunu düşünmüştür (I, 254). Köprülü de bunu kabul etmiştir. Roma baskısında kelimenin son harfi açık olarak *t'*dir. Kelime, hiç şüphesiz, Arapça *siyâset*'ten başka bir şey değildir. Ancak son hece uyuma girmiş ve *siyasat* biçimini almıştır.

II- 7. *kur(ı)la*. *Siyasat* kelimesinden sonra gelen kelime Urach nüshalarında *gurıa*, Roma nüshasında ise açıkça *gurla* şeklinde dizilmiştir. Foy bu kelimedeki *g* harfinin *d* yerine yanlış dizildiğini, kelimenin *durla(r)*, yani "dırlar" olması gerektiğini ileri sürmüştür. Köprülü de bu kelimeyi *durle* olarak yazmıştır.

Bence, Gotik yazıda *d* harfinin *g* ile karıştırılması söz konusu olamaz. İlk kelime *siyasat* olduğuna göre *gurla* kelimesi *gur(ı)la*, yani *kur(ı)la* “kurulacak” kelimesinden başka bir şey olamaz. *Siyâset kurıla* ibaresi burada “adalet kurulacak” anlamındadır.

II- 7. *Cümle halâynk der(i)le*. Foy ilk kelimeyi *çumla* okumuş, dize parçasının son kelimesini ise, *derle* şeklinde yazılmış olduğu halde, *dirilirle* şeklinde düzeltmiştir (!). Nüshalarda *derle* şeklinde olan kelime, hiç şüphesiz, *der(i)le* “derilecek, toplanacak” anlamında *der(i)le*’den başka bir şey değildir.

II- 7. *Kimi(i) emir*. Urach nüshalarında *kime mir*, Roma nüshasında da *Kime mir* şeklinde yazılmış olan bu iki kelime, şüphesiz ki, *kimi emir* ibaresinin *kim'emir* tarzında ünlü düşürümü ile birleştirilmiş şekliinden başka bir şey değildir. Foy'da *kim emir*, Köprülü'de *kim emir*.

II- 7. *kimi isiden*. İlk kelime Urach nüshalarında *kimīg*, yani *kiming*, Roma nüshasında da *kiming* şeklindedir. Foy bu kelimeyi *kim* yerine yanlış yazım veya dizim saymıştır (I, 254). Dize parçasının son kelimesi *yani(şı)cak* olduğuna göre, ilk kelime *kimi* olarak anlaşılmalıdır. Ne var ki *kimi isiden* ibaresi, ölçü gereği, *kim'isiden* tarzında okunacaktır.

II- 7. *yani(şı)cak*. Urach nüshalarında *iätschag*, Roma nüshasında ise *ianitschag* şeklinde dizilmiş olan bu kelime, ölçü ve uyak gereği, *yani(şı)cak* okunmak zorundadır. Foy'da *yaniçag*, Köprülü'de *yaniçag*.

II- 8. *ver(ir)*. Nüshalarda *vuer* şeklinde yazılmış olan bu kelime, şüphesiz ki, *ver(ir)* olacaktır. Bu kelime *ver(e)* şeklinde de onarılabildi. Ne var ki dizenin ikinci parçasındaki *olor* “olur” fiili birinci olasılığı, yani *ver(ir)* tarzındaki onarımı güçlendirmektedir. Foy da kelimeyi böyle onarmıştır.

II- 8. *Şol kişiye*. Nüshalarda *Schol bisschia* şeklinde dizilmiş olan bu ibarenin ikinci kelimesini Foy *bizce ya* tarzında okumuştur (II, 249). Köprülü de bunu kabul etmiştir.

Bence, ikinci kelimenin başındaki *b* harfi *k* yerine bir yanlış yazım veya dizimdir. Kelime *kişiye*’den başka bir şey olamaz.

II- 8. *olı(şı)cak*. Nüshalarda *olitsthag* tarzında yazılmış olan bu kelime, ölçü ve uyak gereği, *olı(şı)cak* okunmalıdır. Foy'da *oliçag*, Köprülüde *oluçag*.

II- 9. *Yonus emdi (sen) kıl yarak*. Bir hece eksik olan bu dize parçasını Foy başa bir *ey* ünlemi ekleyerek düzeltmek istemiştir: *Ey Yonus, emdi kıl yarak* (II, 249). Köprülü de bunu kabul etmiştir (s. 246). Ne var ki dize böyle anarılırsa parçanın 4 + 4 durağı bozulmaktadır. Bence, *emdi* ile *kıl* arasına *sen* zamiri eklenirse bu sakınca giderilmiş olur: *Yonus emdi | sen kıl yarak*.

meo ita carus etā. ut sepi⁹ in collocutiōe plu
 riū pl⁹ quā filiū suū quē vicū habebat me dili
 gere asideret. et ppter h⁹ p⁹ adeptā liberta
 tē pmissiōib⁹ et pabus me oib⁹ modis reas
 sere attēptabat. Sed qz sciebat me valde a
 uidū ad discendū lrās p excusaciōz q̄ me fixi
 ad studiū ire et reuertī decept⁹ me dimisit.
 nō tū sine tota⁹ familie sue desolaciōe. rogans
 p nonnen dei et mecum me adiurans ut
 quātoci⁹ rediret. Et forte adhuc reuersus a
 studio expectat ut videlicet d̄ meo sacerdotō
 et sui desiderij impleciōe duplex sibi gaudiuz
 qd̄ nictū optauerat accrescat. Demū i fine
 qd̄ valde parcas ductis i eoz captiuitatē nō
 gere pōt cū lrā ipeualī auctoritate nōctā
 et auctōritatē testij solēni vallata testimoio.
 deo mihi adiutorij pstante et misericordiā.
 nō solū illi⁹ durissime captiuitatis nexib⁹ so
 lut⁹. vey etā illi⁹ cruetissime sedē diabólica
 infēctiōe absolut⁹ liber exiui. Deē igit̄ maior
 us explencie testimoniū cū euidenti rōne. et
 ego meis p⁹ positis suis asserciōib⁹ indubitā
 ter cū ceteris fidem adhsbebo.

¶ Isti sunt duo smōes in vulgari turcoz.
 ¶ Q̄hil olma aths goelungi. halinga bak
 oeleni goze. Quenelit itina doenuede. pasu
 clerunz delem goet. nitscheler patir duellue
 lzm. gir nilan tishayan veltueveni. Quem

uekleri tsa abni. tseh:uerzheni olam gue e.
 Eyni ach idney kair zar kuenethdur ellin
 de vici. Outromish yair kau giu miczky
 nuexi quiceni goer. ezorna halljinkynene
 ruarua yeramanczine. Eynecini goctoz
 czini vulsio gyeni ulani goer. Dane mehe
 simet mactafa - buekyiu itti kastan kassa -
 Doenne kyine kildi basia. aldaritzn galani
 goer. Gildama maladauera kulukeyla has
 ka far. Deyigile bale vuara. baki iotasch ola
 ni goer. Jon bii czusteu tsattar. lalka moaf
 fer satar. Lediczi ne hadar duetar. ezoledigi
 ialani goer.

Janar itsehini goner osim bon oeli angitrac
 Dium entselehertzin hofch. vululara dant
 sehag. Dliczrus belli bean. gili itsehimis
 oior ca. tenesheit ofkine honp. halk vnginde
 iuutschad. hitseh hulmeczē ben mitge idē. has
 ke iana czassardē. yaccasno don geemgidē.
 baschis acca binnitsehag. Helie bāga kauū
 gardasch ola czimozgi ioltasch. Eini olaczar
 bāga haltasch ben czimūdo egalitsehag. ga
 lā ben amalimla hermitgezii halimla. Wido
 kauū guule guele. elden ianga domtsehag.
 Sanga aiditem ai passa. neler gelliczor bassa
 Eimng icziden bagit pissche. kini schaba
 karitsehag. parzin cziarzar gura tshumla
 galeik derle.

kime inir ezeuū ā herle. kinīg sezdē iā tšchag
 anial vuer vnda tšchoap amalsisa olor hetep
 Schol bisschia olmacz hezzep. bunda azat
 olitšchag. yon⁹ emdi kil iarak vtanmeaczim
 dogri bak. Tšcumla galeik derle. atli atlia
 czaitlitšchag.

¶ Interpretacō sermonū p̄dictorū in latino.
 ¶ Noli esse incautus. api oculos et cōsidera p̄di-
 cionē tuā qz mortalis es. Et noli inique age-
 re in h^o seculo. sed de cōmissis p̄nāz agē cura
 Cōsidera mltitudinē moricū. et dispōz eorū
 ī sepulchris et d̄formitatē. quō pleni v̄mib⁹
 et sp̄tib⁹. facies deēpate flegmate pleni oī
 putredie et fetore. Iusci ī h^o seculo cū timore
 vixerūt. et cum dolore mortui et nō op̄t et
 miserā p̄cōres vident et cōsolant̄. credētes se
 mortē euadere posse. noli igit̄ argumētum
 querē ab aliq^o vel rōz nec cōtrariū dicētib⁹
 voluens credēre Cōttidiana morietū expiē-
 cia et p̄dicō v̄ h^o te certū reddant. vbi ē mēs-
 hent mnskafa q̄ fuit t̄te auctoritatis vt ce-
 lo et terre īpare videreē. et si hūc mors nō
 p̄p̄at quē nō se ducat mūdana vaītas. non
 g^o blādiāne t̄palia et caduca s̄z exerce te in
 cultu diuīo. et associaē sp̄ualib⁹ reb⁹ que tibi
 ī extremis p̄nt esse refugiuū ¶ Porro has sen-
 tēcias copiat v̄dēs p̄ris mercimoīa sp̄ualia
 c^o s̄monū v̄itate meliora f̄ca testioīo eē p̄nt

Al sunt duo sermones in vulgari Turchorum

Kassil olma atbs goehngi. halinga bak oeleni goere.
Kuenelit irma doennede. pasuclerungdeleni goer
Nitsbeler patir duetsuebenl. gir nulan tshepan uellsuebenl
Czumuekleri tsassabeni. tsbuerttybenl olam guer.
Kpin ach lducp killr zari kuenehdur ellnde uuarl.
Dutshmiisb patir kari gird myzkpuuerl guuelenl goer
Czorma halpnykmezene. uuarma peramaezine
Kpinczini goesdeczln uulsub gpeni iulani goer.
Tane mebenlmet multasa. buekpin ittl kafran kassa
Doenne kyme kildi bassa. aldaulben galani goer.
Aldanma maladauara kulukepta baka par
Seulgle bile uuara. baki totasb olani goer.
Jonus bil czusleri tsattar. balka monffer sarar
Sendlezine badar duttar czoledigl lalanl goer.

§ 1.

Tanar itsbim goner ofim bon oelim angitnac
Olim endeslberczin bosth. uululaza dantsbag
Oliczeris belli bean. gisli itshimis olor can.
Tencsbir usline komp. hark vnginde iuumtsbad.
Nitscb bilmezem ben nitge idem. bake ianna czassaridem
Yaccassis don geemgldem. baschhis atra binulitshbeg.
Selle banga kauum gardallh ola czlmdegi ioltallh.
Kim olaczar banga halrallh. ben czinindo egalitshbag.
Salam ben amalimla hernitgeczil balimla
Side kauum guule guele. esden ianga donitshbeg.
Sanga aidirem al passz. nelergelliczor bassa.
Kiming leziden bagir plssche. kim schraba kanitshbag.
Fazzin cziazat gurta tsbumla galeik derle.
Kime mir czeuuan berle. kming leziden lamitshbag.
Amal vuer vuda tsboap amalisa olor bedep.
Schol blsschla olmacz bezzep. bunda azat ellitshbag.
Yonus emdl kil sarak -tanmeaczln dogri bak.
Tscumla galeik derle. atli atlla czaititshbag.

II- 9. *dir(i)le*. Foy, *derle* şeklinde yazılan kelimeyi, nedense, yine *dirilirle* “dirilirler” tarzında okuyor. Köprülü, yedinci beyitte olduğu gibi, doğru olarak *dirile* okumuştur.

II- 9. *atlı atı(y)la*. Urach baskılarında *atli atilia*, Roma baskısında ise *atli atila* şeklinde yazılmış olan bu ibare, şüphesiz ki, *adlu adı(y)la* yerinedir. Bu kelime *d* ünsüzünün gerek ilk, gerekse ikinci kelime *t* ile yazılmış olması ilginçtir.

II- 9. *saylıcak*. Urach baskılarında *czaiillitschag*, Roma baskısında da *czaiillitschag* şeklinde yazılmış veya dizilmiş olan bu kelime, şüphesiz ki, Foy’un okumuş olduğu gibi, *saylıcak* tarzında okunmalıdır.

BU MANZUMELER HANGİ YUNUS’UN?

Bu manzumeleri ilk kez yayımlayan ve bilim dünyasına tanıtan Karl Foy bunların Yunus Emre’ye ait olduğundan şüphe etmiştir. Foy’a göre bu iki manzume Yunus adını taşıyan fakat edebiyat tarihlerinde adı geçmeyen başka bir şaire aittir (I, 241-242). Foy’un ilk yazısından sonra bu manzumelerden haberdar olan Johannes Mordtmann ve Martin Hartmann ise bunların Yunus Emre’ye ait olduğu görüşünü savunmuşlardır (Foy II, 236). Fuat Köprülü de Foy’un görüşüne karşı çıkmış ve *Tractatus*’taki iki ilâhinin “mutlak surette” Yunus Emre’ye ait olduğunu ileri sürmüştür (*İlk Mutasavvıflar*, s. 225, 247).

Foy’un bu iki manzumenin Yunus Emre’ye ait olduğundan şüphe etmesi, bunların, elindeki 1302’de İstanbul’da basılmış taş basması Yunus Emre Divanı’nda bulunmamasıdır. Gerçekten *Tractatus*’taki iki ilâhi ne Foy’un yararlandığı taş basması divanda ne de divanın bilinen yazma nüshalarında mevcuttur. Yunus’un ilâhilerini içeren eski şiir mecmualarında da bu iki manzumeye rastlanmıyor. Ancak bu, söz konusu iki ilâhinin Yunus Emre’ye ait olmadığı ve olamayacağı onlamına gelmez. Yunus Emre divanının yazma nüshalarındaki şiir sayısı değişiktir. Fatih nüshasında 203, Nuruosmaniye nüshasında 219, Yahya Efendi nüshasında da 302 manzume vardır. Türlü kitaplıklarda bulunan Yunus Emre divanlarındaki şiir sayıları da farklı olduğu gibi birçok manzumenin türlü nüshalardaki şekilleri arasında bazan büyük ayrılıklar vardır. Bu durumu kolayca açıklanabilir: Yunus’un ilâhileri dervişler ve halk tarafından çok sevildiği için ezberlenmiş ve yazıya geçirilmek istendiğinde de çoğu kez hafızalarda kaldığı, hatırlandığı şekilleri ile kaydedilmiştir. Bu arada bazı ilâhilerin zamanla unutulmuş ve sonradan düzenlenmiş divanlara girmemiş olması da pek âlâ mümkündür.

Tractatus'taki şiiirlerin Yunus adlı başka bir şaire ait olamayacağını gösteren ikinci bir kanıt da şudur: Şebeşli Georg Türkiye'de 1438-1458 yılları arasında bulunmuş ve bu ilâhileri Edirne, Bergama ve Bursa'daki ikameti sırasında tanıştığı dervişlerden öğrenmiştir. Demek ki 15. yüzyılın ilk yarısında ünü ve ilâhileri Batı Anadolu şehirlerine, hattâ Rumeli'ye kadar yayılmış "mutasavvıf" bir şairle karşı karşıyayız. Bu şair, kendisini Yûnus, Derviş Yûnus ve Yûnus Emrem diye anan 15. yüzyılda yaşamış ve 1439-1440 tarihlerinde veya bundan bir süre sonra öldüğü sanılan Âşık Yûnus olamaz. Georg'un Edirne'ye geldiği sıralarda ölmüş bir şairin ününün ve şiiirlerinin Edirne'ye kadar yayılmış olmasını düşünmek ve kabul etmek güçtür. Öte yandan, 1240/1241 ve 1320/1321 yılları arasında yaşamış olan Yûnus Emre'nin ününün ve şiiirlerinin Georg'un Türkiye'ye, Edirne'ye geliş tarihi olan 1438'e kadar gerek Anadolu gerekse Rumeli'de yayılmış olması daha akla yakın ve doğaldır.

Tractatus'taki iki manzumenin Yunus Emre'ye ait olduğu görüşünü destekleyen en güçlü kanıt bunların içeriği, dili ve üslûbudur. Gerçekten, bu iki manzume gerek içerik gerekse dil ve deyiş özellikleri bakımından tamamiyle Yunus Emre ilâhilerinin havasını taşımaktadır. Birinci manzumedeki

*Aldanma mala davara, kulluk eyle Hakk'a yara
Seviyile bile vara, bâkî yoldaş olanı gör*

dizeleri ile ikinci manzumedeki

*Yanar içüm göyner özüm, ben ölüm(ümi) anğıcak,
Ölüm endîşesi ne hoş, ululara danı(şı)cak*

dizeleri bunların şairinin Yunus Emre olduğundan asla şüphe ettirmeyecek içerik, şekil, dil ve deyiş özellikleri ile doludur. 8 + 8 heceli musammat gazel şekli Yunus'un en çok sevdiği ve kullandığı nazım şekillerindendir. Ayrıca, "ılan çayan", "kavum kardaş", "içi yanmak özi göyünmek" vb. gibi eş anlamlı kelime grupları da Yunus'un şiiirlerinde sık-sık rastlanan, ona özgü klişe ifade şekilleridir:

*Beş karış bezdürür tonum, ilan çayan yiye tenüm
Yıl geçe obrıla sinüm, unıdılıp kalam bir gün*

Urdılar suyum ıladı, kavum kardaş cümle geldi (Gölpınarlı, s. 246)

Esen kalsun kavum kardaş, Allah sanğa sundum elüm (s. 247)

*Bu dünyede bir nesneye yanar içüm göynür özüm,
Yigit iken ölenlere, gök ekini biçmiş gibi!* (a.y., s. 150)

Sonuç olarak, Macar Georg'un 1438-1458 yılları arasında Türkiye'de ikameti sırasında öğrendiği ve Avrupa'ya döndükten yirmi yıl sonra da unutmayıp kitabına aldığı *Yonus* imzalı bu iki manzumenin Yunus Emre'ye ait olduğunu kesinlikle söyleyebiliriz.

SÖZLÜKÇE

- aç-* açmak
a. gözüngi I, 1
ah ah
a. idüp I, 3
aldan- aldanmak
a.-iben I, 5
a.-ma I, 6
amal amel (a.) II, 8
amal ameller, âmâl (a.)
a.-im(i)la II, 5
amelsiz amelsiz, iyiliği olmayan
a.-a II, 8
ang- anmak, hatırlamak
a.-içag II, 1
at at
a.-a II, 3
at ad
a.-i(y)la II, 9
atli adlı, adı olan II, 9
ay ey
a. paşa II, 6
ayt- sormak, söylemek
aydirem II, 6
azat azat (f.) II, 8
bafa vefa
b. kıl- I, 9
bagir bağır
b.-(i) pişe II, 6
bak- bakmak
dogri b. II, 9
baki baki, kalıcı I, 6
banga bana II, 4
baş baş
b.-a II, 6
başsiz başsız
b. ata II, 3
belli belli, aşikâr
b. beyan II, 2
ben ben II, 1, 4, 5
beyan beyan, bildirme
belli b. II, 2
biniş- binmek, birlikte binmek
b.-içeg II, 3
bile beraber, birlikte 1, 6
birle ile II, 7
bu I, 7
bunda burada II, 8
çaşşa- kağşamak, dağılmak
ç.-beni I, 2
çat- çatmak, nazmetmek
ç.-ar I, 8
çeyan çıyan
ilan ç. I, 2
ço(v)ap cevap (a.) II, 9
çumla cümle, bütün
ç. gale(y)ik II, 7, 9
çüri- çürümek
ç.-beni I, 2
daniş- danışmak
d.-içag II, 1
davar mal, davar
d.-a I, 6
mal d. I, 6
degi(n) kadar
sine d. II, 4
dilen- dilenmek, dilemek
d.-i gör I, 1
diril- dirilmek, canlanmak
d.-e II, 7, 9

- dogri* doğru
d. bak II, 9
don elbise, esvap
yakasız d. II, 3
donış-dönişmek, birlikte dönmek
d.-içeg II, 5
dönne dünya (a.) I, 5
dönye dünya (a.) I, 1
dur -dır
küneh-d. I, 3
dut- tutmak
d.-ar I, 7
düş- düşmek
d.-übeni I, 2
ef ev
e.-den yana II, 5
el el
e.-inde I, 3
emdi şimdi II, 9
emir emir, kumandan (a.) II, 7
endeşe endişe (f.)
e.-si II, 1
eyla- eylemek
kul(l)uk e. I, 6
gal- kalmak
g.-am II, 5
galan kalan
g.-i I, 5
gale(y)ik halâ'ik, halk (a.)
çumla g. II, 7, 9
gali(ş)- kalışmak, kalmak
g.-(i)çag II, 4.
gardaş kardeş
kavum g. II, 4
gel- gelmek
g.-e II, 4
g.-iser(dur) II, 6
gendi kendi
g.-si I, 7
gey- giymek
g.-em II, 3
girm kurt, kurtçuk (f.)
g. ilan çeyan I, 7
gişi kişi
g.-ye II, 8
git- gitmek
gide II, 3
gizli gizli
g. içimiz II, 2
göfde gövde
g.-sine I, 4
gon- (gön-, göyn-) yanmak
g.-er II, 1
gör- görmek
g.! I, 1, 1; 2, 3, 4, 5, 6, 7
göz göz
g.-ingi I, 1.
gur(ı)l- kurulmak
siyasat g.-a II, 7
güç- göçmek
g.-miş I, 3
gül- gülmek
g.-e g.-e II, 5
gülen gülen
g.-i I, 3
hadar kadar (a.)
ne h. I, 7
Hak Allah, Tanrı (a.)
H.-a I, 6
hal hal (a.)
h.-im(i)la II, 5
h.-in I, 4
h.-inga I, 1
halk halk (a.) II, 2
h.-a I, 7
haltaş haldaş II, 4
hani hani I, 5
hankı hangi
h. yana II, 3

- hedep* itâb, azarlama (a.)
h. ol- II, 8
her her (f.)
h. nicesi II, 5
hezep azap (a.)
h. ol- II, 8
hiç hiç (f.)
h. bilmezem II, 3
hoş hoş (f.)
ne h. II, 1
hükim hüküm (a.)
h. it- I, 5
ıra(h)mansi(z) Rahmansız
ı.-ine I, 4
iç iç
i.-im II, 1
i.-imiz II, 2
ilan yılan
girm i. şeyan I, 2
isi ısı, hararet
i.-den II, 6
isin- ısınmak
i.-e I, 4
it- etmek
idüp I, 3
idem II, 3
itma I, 1
itti I, 5
Kaf Kaf
K.-tan I, 5
K.-a I, 5
kafil gafil (a.)
k. ol- I, 1
kaniş- birlikte kanmak
k.-içag II, 6
kara kara
k. yiri I, 3
kavum eş dost, halk (a.) II, 5
k. gardaş
- kıl-* kılmak
k. yarak II, 9
k.-dı I, 5
k.-ır I, 3
kim kim I, 3, 4; II, 4, 7, 7
k.-e I, 5
kimi kimi, bazıları II, 6
k.-sine I, 4
kon- konmak, konulmak
k.-(u)p II, 2
kul(l)uk kulluk
k. eyla- I, 6
küneh günah (f.)
k.-dur I, 3
kürelilik azgınlık, taşkınlık
k. it- I, 1
mal mal (a.)
m.-a I, 6
m. davar I, 6
Mehemmed Muhammed Peygamber (a.)
M. Mustafa I, 5
 miskin aciz, zavallı (a.)
m.-neri I, 3
mo(a)rifet marifet, bilgi (a.)
m. sat- I, 7
ne ne
n. hoş II, 1
n.-ler II, 6
nice nasıl II, 3
n.-si II, 5
ol- olmak
o.-ma I, 1
o.-or II, 2
o.-asar II, 4
o.-a II, 4
o.-mas II, 8
olan olan
o.-i I, 6

olan epriyen, dağılan

o.-i II, 2

oliş- birlikte olmak

o.-içag II, 8

azat o.- II, 8

ol-(öl-) ölmek

o.-seriz II, 2

olim (ölüm) II, 1

ölüm ölüm

ö.-(imi) II, 1

ölen ölen

ö.-i I, 1

öz (öz) öz, nefis

o.-im II, 1

paşa paşa, bey, efendi

ay p. II, 6

piş- pişmek

p.-e II, 6

safar sefer (a.)

s. idem II, 3

sanga sana II, 6

sat- satmak

s.-ar I, 7

say(ı)l- sayılmak

s.-içag II, 9

sevi aşk

s.-yile I, 6

sey(e)van sayvan (f.) II, 7

sin mezar

s.-e degi(n) II, 4

s.-imde II, 4

siyasat adalet, yargılama (a.)

s. gur(ı)l- II, 7

sor- sormak

s.-ma I, 4

sole- söylemek

s.-digi I, 7

sümük kemik

s.-leri I, 2

süz söz

s.-leri I, 7

ş(e)rab şarap (a.)

ş.-a II, 6

sol şu

ş. gişiye II, 8

teneşir teneşir (f.)

t. ustine II, 2

unda orada, o zaman II, 8

utan- utanmak

u.-meyasin II, 9

ung (üng) ön

u.-inde II, 2

ust (üst)

u.-ine II, 2

üş- üşmek

ü.-übeni

var- var, mevcut

v.-ı I, 3

var- varmak, gitmek

v.-ma I, 4

ver- vermek

v.-(ir) II, 8

vulu ulu

v.-lara II, 1

vul(u)ş- uluşmak, feryat etmek

yakasız yakasız

y. don II, 3

yalan yalan

y.-i I, 7

yan yan

y.-a II, 3

yan- yanmak

y.-ar II, 1

yaniş- birlikte yanmak

y.-içag II, 7

yanga yana, tarafa

efden y. II, 5

yara- yaramak

Hak(k)a y. I, 6

arak hazırlık

kıl y. II, 9

arin yarın II, 7

at- yatmak

y.-ir I, 2

azuk günah

y.-lerung I, 1

en yen

y.-i yul- I, 4

yoltaş yoldaş II, 4

yo(l)taş I, 6

Yonus Yunus (Emre) I, 7; II, 9

yuvun- yıkanmak

y.-içag II, 2

yulan yolan

y.-i I, 4

yeni y. I, 4

zari ağlama (f.)

z. kul- I, 3